נח ג

א. „ויאמר אלקים זאת אות הברית גו' לדורות עולם"[1], ואיתא במדרש רבה[2]: „לדרת כתיב, פרט לשני דורות [שבהם לא נראה אות הקשת בעולם], לדורו של חזקי' ולדורו של אנשי כנסת הגדולה, רבי חזקי' מוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה ומביא דורו של ר"ש[3] בן יוחאי".

ובפרש"י עה"פ הובאה דרשה זו, וז"ל: „לדרת עולם — נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי".

וכבר עמדו במפרשים[4] על כך, דבמדרש נתמעטו רק שני דורות אלו, „פרט לשני דורות", שרק בהם לא הי' צורך באות הקשת [וכמובן גם מזה ש„ר' חזקי' מוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה ומביא דורו של רשב"י"[5], שבפשטות, הטעם שהוזקק ר' חזקי' להוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה (ולא רק להוסיף גם דורו של רשב"י), הוא לפי שאז הם יותר מב' דורות[6]; משא"כ רש"י כותב „שיש דורות שלא הוצרכו כו'" (ולא כתב „ב' דורות"), לפי שע"פ פש"מ — דרך רש"י — אין מוכרח כמה דורות לא הוצרכו לאות[7] [ומ"ש רש"י אח"כ „דורו של חזקיהו כו' רשב"י" (שמביא רק ב' דורות) — לדוגמא נקט, אבל אפ"ל מצד פש"מ שהיו יותר, וכדיוק לשונו[8] „כמו דורו של חזקיהו כו' רשב"י"].

וביארו, ששינוי זה תלוי באופן הליימוד מ„לדרת": המדרש דריש החסרון של ב' הוי"ן[9], ולכן כ' „פרט לשני דורות", ואילו לפרש"י נלמד זה ממה ש„נכתב חסר", היינו שכללות החסרון שבהתיבה באה ללמדנו[10] שיש „חסרון" ב„לדורות עולם"[11], שאין כל הדורות בכלל, כי נחסרו כמה דורות שלא הוצרכו לאות הקשת.

ולכאורה מסתבר לומר, שנוסף על

---

1) פרשתנו ט, יב.

2) על אתר (פל"ה, ב).

3) ראה גם ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב (וכן משמע בכתובות עז, ב). מדרש תהלים מזמור לו בסופו (בהוצאת באבער). משא"כ בשוחר טוב לפנינו „כל ימיו של [ר' יהושע] בן לוי" — כבכתובות שם). זח"ג טו, א. לו, א (ולהעיר מניצוצי אורות לזח"א רכה, א).

4) יפה תואר לב"ר שם. משכיל לדוד על פרש"י כאן.

5) וצ"ע בנזר הקודש (השלם) לב"ר שם, שפי' שהמדרש נקט ב' דורות אלה רק לדוגמא (וכפרש"י).

6) ומתורץ המשך המדרש שם, שבדורו של ריב"ל נראתה הקשת — דלא כמסקנת הש"ס (כתובות שם) — כי אז הם יותר מב' דורות.

7) ובפענח רזא כאן, ד„ששה היו, לכן חסרה ו'".

8) וכן דייק בנחלת יעקב על פרש"י כאן.

9) ברוב כת"י רש"י שתחי' ליתא תיבת „כמו" [ובדפוס ראשון — „היו" במקום „כמו", ולכאורה הוא טה"ד]. אבל ישנה בדפוסי רש"י הנפוצים (ובדפוס ב' דפרש"י „כגון").

10) ראה גם מת"כ לב"ר שם.

11) אף שרש"י לא נחית (בפי' עה"ת) לבאר כל החסרות שבמקרא, כמשנ"ת כמ"פ — הרי בנדו"ד כל תיבת „לדורות" מיותרת (באר בשדה על פרש"י כאן).

12) ראה נחלת יעקב ועוד על פרש"י. — וראה ראי"ם ועוד באו"א. וכבר שקו"ט במפרשים. ואכ"מ.

פלוגתתם באופן מדרש הפסוקים – אם מ„לדרת" נתמעטו רק ב' דורות, או מספר סתמי של דורות („יש דורות") – יש חילוק בין ב' אופנים אלה גם בתוכן הענין, וכדלקמן.

ב. ויש לומר, שהמדרש ופרש"י מחולקים בטעם הדבר שדורות אלו לא הוצרכו לאות, שיש לבארו בב' אופנים: א) שזהו מצד זכות הצדיקים שבדור, המגינה על העולם. ב) מצד מצב כל אנשי הדור, שמצד צדקתם כו' אינם זקוקים לאות השקת, שמלכתחילה אינם ראויים לעונש.

ברש"י מפורש „שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו", שתיבת „היו" מוסבת על תיבת „דורות" שלפני', שהדורות עצמם היו צדיקים גמורים. ומזה מובן, שהדוגמאות שמביא רש"י אח"כ, „כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי", אין כוונתן בזה להדגיש גודל צדקתם של שני צדיקים אלה[13], אלא שאנשי דורו של חזקיהו ואנשי דורו של רשב"י היו צדיקים גמורים. וכדמצינו בפירוש בחז"ל[14] לגבי דורו של חזקיהו, שבימיו „בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ כו' ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר כו'" – וזוהי הסיבה שלא הוצרכו לאות.

[ואף שזה בא על ידי חזקיהו המלך (כמסופר בחז"ל שם[15]), מ"מ, מה שנוגע כאן (בטעם שלא היו צריכים לאות) אינו גודל זכותו דחזקי' בזה, אלא זה שבפועל היו אנשי דורו צדיקים גמורים].

אבל המדרש ס"ל שהטעם שנתמעטו ב' דורות אלו מאות הקשת הוא מצד גודל צדקתם של חזקיהו ושל (אנשי כנסת הגדולה, או) רשב"י עצמם. וכמובן גם מהמשך דברי המדרש[16], שמסופר שם אודות דברי רשב"י לאליהו הנביא בנו־גע לר' יהושע בן לוי[17], דכיון שנראתה הקשת בימיו אין הוא כדאי לראות פניו, שמזה מובן, שהמעלה של אי ראיית קשת שבימי רשב"י מתייחסת לרשב"י עצמו (ולא לאנשי דורו), שמצד גודל צדקתו של רשב"י לא נראתה קשת בימיו. וכן מובן ממה שהמדרש ממשיך ומבאר עוד כמה מעלות ושבחים של רשב"י, כי שבחים אלה מוסיפים ביאור בטעם שלא נראתה קשת בימיו[18].

[ומדוייק גם כן שאחת ממעלותיו של רשב"י שהובאה במדרש שם היא – דברי רשב"י שזכותו גדלה כ"כ עד שיכול לסבול[19] את כל הדורות „עד מלכא משיחא" (וכלשון רשב"י שהובא בגמ'[20] „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין") – שזהו בהתאם לכך שבדורו לא נראתה קשת, דאף אם היו

---

13) ע"ד פרש"י בש"ס (כתובות שם) „ואם יש צדיק גמור בדור אין צריך אות". אבל ראה הנסמן בהערה 15.

14) סנהדרין צד, ב (הובא גם ביפ"ת לב"ר שם. וראה לקמן הערה 22).

15) וראה לקו"ש ח"ד (ע' 1230. ע' 1235 ואילך) בנוגע לריב"ל, שהוא פעל זיכוך בהדור. וראה לקו"ש ח"י ע' 363 הערה 77.

16) וכן בירושלמי ברכות שם.

17) ראה גם כתובות שם. מדרש תהלים שם. פסיקתא דר"כ פ' ויהי בשלח. ועוד.

18) ראה נזר הקודש (השלם) לב"ר שם. – ודלא כמ"ש ביפה תואר (השלם) לב"ר שם, ששבחים אלה הובאו שם רק דרך אגב (ולשיטתו אזיל, שבמדרש נוגע בעיקר מצב הדור – ראה הערה 22).

19) ביחד עם אברהם אבינו או אחי' השילוני (ב"ר שם. וראה סוכה מה, ב).

20) סוכה שם.

ראויים לעונש, הרי זכותו של רשב"י מגינה עליהם ופוטרת אותם מן הדין, ובמילא אינם צריכים לאות הקשת[21].

ג. ועפ"ז יש לומר, שזהו גם תוכן החילוק בין שיטת המדרש ושיטת פרש"י עה"ת אם נתמעטו רק ב' דורות, או יותר מזה:

להמדרש שנתמעטו רק ב' דורות, ה"ז לשיטתו שהמיעוט מאות הקשת בא מצד גודל צדקת הצדיק שבדור, שביכולתו להגן על כל העולם כולו, שצדיק בדרגא כזו לא נמצא בדרך כלל[22], וכמובן מזה גופא שרק רשב"י אמר על עצמו „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין", היינו שזהו דבר חידוש אפילו לגבי תנאים וצדיקים אחרים.

ועד"ז היא כוונת המדרש בנוגע ל־חזקי', שגם אצלו מצינו הפלאה מיוחדת, כמאמר חז"ל[23] שביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, וכיון שהי' ראוי להיות גואלם של ישראל מובן שגדלה זכותו להגן על כל העולם כולו.

משא"כ לשיטת רש"י, שהכוונה ש־כללות הדור היו צדיקים גמורים (כי לא היו חייבים עונש מבול, כדלקמן), הרי אין זה דבר מיוחד רק לדורו של חזקיהו ודורו של רשב"י, שהרי היו עוד דורות כאלו (ע"ד שהובא גם בחז"ל עה"פ[24] „שקר החן גו' אשה יראת ה' היא תתהלל" בנוגע לדורו של ר' יהודה ב"ר אילעאי, ועוד).

ד. ויש לבאר יסוד הפלוגתא בין המדרש ופרש"י (אם זה שדורות אלו לא הוצרכו לאות הוא מחמת זכות הצדיק או מפני מעלת אנשי הדור) — שזה תלוי בגדר הצורך באות הקשת.

ובהקדם תמי' עצומה לכאורה במ־חז"ל זה, שרק בדורות אחדים לא הוצרכו לאות הקשת: „אות" הקשת היא, כמפורש בכתוב, להזכיר את הברית ש„לא יהי' עוד המים למבול לשחת כל בשר"[25], ובפשטות, הצורך בהאות הוא רק כאשר יש מקום לעונש של מבול (מצד רוע ההנהגה כו')[26], אלא שאעפ"כ לא יהי' מבול — מפני הבטחתו של הקב"ה.

ותמוה: כיצד אפשר לומר שרק כאשר יש „צדיקים גמורים" (כלשון רש"י) אז אין צריכים לאות הקשת? הרי גם אם אינם צדיקים גמורים, ואפילו אם הם רשעים, הרי כל זמן שאינם במצב של אנשי דור המבול — שהעולם הי' אז בשפל המצב ביותר, „רבה רעת האדם

---

21) וי"ל שזהו טעמו של ר' חזקי' (בב"ר שם) שהוציא דורם של אנשי כנה"ג ומביא דורו של רשב"י, כי עיקר מעלת אנשי כנה"ג היא ש„המה הרבו תורה בישראל" (יפ"ת שם), משא"כ אצל רשב"י מפורשת מעלתו שגדלה זכותו להגן על כל העולם כולו.

22) ומתורצת קושיית היפ"ת (השלם) שם „שכמה דורות כשרים הוו" (וראה גם מלאכת הקודש על פרש"י כאן). ושם, שתי' היפ"ת ד„כך היתה מסורת בידו כו' אפשר אלו היו צדיקים טפי מן השאר" — „אין זה מספיק". ע"ש) — כי זהו רק לפירושו שלא היו צריכים לאות הקשת מצד מצב הדור (שהיתה הרבה תורה בישראל כו'): משא"כ ע"פ המבואר בפנים שתלוי בזכותו של צדיק אחד שיכול להגן על כל העולם כולו — שזה הי' רק בב' דורות.

23) סנהדרין שם, א.

24) משלי לא, ל. סנהדרין כ, א (הובא במלאכת הקודש על פרש"י כאן).

25) פרשתנו ט, טו (וכן שם, יא).

26) ראה רש"י ט, יד. טז. וראה בחיי כאן, שהאות הזה נראה רק „בזמן שהדור מחוייב" (ושם, שנלמד מלדרת חסר, „שאין אות הקשת אלא בזמן החיוב ודורות החסרים").

בארץ גו'"[27], ועד ש"ותשחת הארץ . . השחית כל בשר את דרכו על הארץ"[28] – אין מקום לעונש של מבול [כפי ש־רואים, שקודם המבול, אף שכל הדורות שלפנ"ז "היו מכעיסין ובאין"[29], וכבר בדורו של אנוש (בנו של שת) עבדו עבודה זרה[30], בכ"ז לא הי' עונש כזה של איבוד העולם כולו[31]] – וא"כ, איך אפשר לומר, שרק בדורות ש"צדיקים גמורים היו" לא היו צריכים לאות הקשת?

ה. והנה ע"ד הדרש יש לתרץ, שאין הפירוש שבכל פעם שרואים קשת ה"ז סימן שהעולם הוא במצב שראוי לעונש של מבול והעולם ניצל רק בזכות הבטחת הקב"ה (הנזכרת על ידי אות הקשת) – אלא שהקב"ה קבע את אות הקשת בטבע הבריאה[32] באופן תמידי, לזכרון עולם, שגם אם יהי' העולם במצב שפל כזה שיהי' ראוי לעונש של מבול, מובטחים אנו (בשבועה[33] "לא אוסיף" "ולא אוסיף") ש"לא[34] יהי' עוד מבול לשחת הארץ". ולכן נראית הקשת גם בדורות שאין ראויים לעונש של מבול.

וזהו גם היסוד לדעת המדרש, שדו־רות שלא נראתה בהם הקשת[35], הי' זה מחמת זכות הצדיקים של הדור (זכותו של חזקיהו המלך וזכותו של רשב"י) – ולא מפני גודל הצדקות של אנשי הדור:

הסיבה להעדר ראיית קשת בדורות אלו אינה מפני שרק דורות אלו לא היו במצב שאין ראויים לעונש של מבול – דודאי אינו כן, ואדרבה, רובם ככולם של הדורות אינם ראויים לעונש של מבול ח"ו; אלא זה שלא נראתה הקשת בימיהם בא להורות על גודל זכותו של הצדיק הנמצא בדור ההוא[36], שגם אילו יצוייר שדורו הי' בשפל המצב כמצב דור המבול, וגם לא היתה הבטחה ש"לא יהי' עוד מבול", מ"מ בזכותו לא היו נענשים (כמאמר רשב"י הנ"ל "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין").

אבל בפרש"י על התורה אי אפשר לבאר כן, כי עה"פ[37] "והי' בעניני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן", מפרש "בעניני ענן – כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם"[38]. שמזה מובן, שע"פ פשוטו של מקרא, זה ש"נראתה הקשת בענן"[35] הוא תוצאה מזה שעלה במחשבה "להביא חשך ואבדון לעולם".

[דבשלמא במ"ש אח"כ[39] "והיתה ה־

---

27) בראשית ו, ה.

28) ריש פרשתנו (ו, יא־יב). וראה רש"י שם.

29) ל' המשנה – אבות פ"ה מ"ב.

30) רש"י בראשית ד, כו.

31) להעיר מרש"י בראשית (ו, ד) "אבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם כו'". – וראה לקמן הערה 57.

32) וידועה השקו"ט במפרשי התורה (ועוד) איך אפ"ל שקשת היא "אות" – והרי לכאורה הו"ע ב־טבע הבריאה (מששת ימי בראשית). – ובכל אופן, לאחרי המבול, בודאי ה"ז ענין בטבע הבריאה. ואכ"מ.

33) פרשתנו ח, כא ובפרש"י.

34) שם ט, יא.

35) בכלי יקר כאן (ט, יד) מפרש הלשון שלא נראתה הקשת בימיהם – "שהבריות לא היו חוקרין אחריו ולא השתדלו לראותו" (וכן מ"ש "ונראתה הקשת בענן" היינו שיסתכלו בו כו'). ע"ש באורך. אבל מפשטות הלשון משמע, שבדורות אלה (נעשה נס ו)לא היתה נראית כלל.

36) ראה באר בשדה על פרש"י כאן "שלא נצרכו לאות שהם (הצדיקים) עצמן אות לעולם דומיא דשבת כו'".

37) ט, יד.

38) וכבר האריכו במפרשי רש"י בביאור הטעם שרש"י מוציא התיבות "בעניני ענן" מפשוטן. ואכ"מ.

39) שם, טז.

קשת בענן וראיתי׳ לזכור ברית עולם״, אפשר לפרש, שהקשת בענן הוא ענין תמידי, אלא דכאשר יעלה במחשבה לפניו להביא חשך ואבדון לעולם, אזי תועיל ראיית הקשת („וראיתי״), שיזכור הקב״ה כביכול[40] את הברית עולם. משא״כ בפסוק „והי׳ בענני ענן גו״, שנאמר „ונראתה הקשת בענן״ (ולא „וראיתי׳ גו״)].

והדרא קושיא לדוכתא — כיצד יתכן לומר, שבמשך כל הדורות (מלבד ה׳ דורות המועטים שלא נראתה הקשת בימיהם) הי׳ העולם במצב כזה שיש מחשבה לפניו ית׳ „להביא חושך ואבדון לעולם״ (כמו דור המבול)?!

ו. ונראה לומר בזה — שע״פ פשוטו של מקרא, הגדר של עונש המבול שנשלל ע״י הבטחת הקב״ה, אינו רק שלילת הבאת מבול על כל הארץ כולה, אלא אפילו על חלק מן הארץ[41] [והפירוש ב„ולא יכרת כל בשר״[34], „ולא יהי׳ עוד המים למבול לשחת כל בשר״[42] — אין פירושו כל בשר ביחד[43] („כל״ במובן של כלל הדברים), אלא „כל בשר״ היינו אף אחד מה„בשר״*[43] („כל״ במובן „שום״, כמו „לא תעשה כל מלאכה״[44], „וכל אדם לא יהי׳ באוהל מועד״[45], ועוד)].

דהנה* שונה עונש המבול משאר ה־עונשים המסופרים בתורה, שאצל המבול נאמר[46] „וימח את כל היקום אשר על פני האדמה״, שזה מורה על ענין של איבוד מוחלט, וסיבת הדבר מפורשת בכתוב, כי המבול לא בא רק לענוש את אנשי דור המבול, אלא מפני ש„וינחם[47] ה׳ כי עשה את האדם גו׳ ויאמר ה׳ אמחה את האדם גו׳ כי נחמתי כי עשיתים״, כלומר, שהקב״ה התחרט כביכול על עצם ברי־את האדם (ושאר הנבראים), ולכן בא למחות ולאבד את הבריאה אשר עשה.

דעונש זה הוא עונש מסוג מיוחד. דישנם עונשים חמורים, עד עונשים באופן של כליון, וגם באופן שנאבד לא רק מין המדבר אלא גם הבעלי חיים (כמו עונש עיר הנדחת[48]), ועד שהארץ עצמה נשחתה, ע״ד הפיכת סדום ועמו־רה[49]. אבל מ״מ כ״ז הוא רק דרך עונש, שאנשי המקום חטאו כ״כ בעיני ה׳, עד שנתחייבו כלי׳ למקום (ועד שיש צורך לאבד את מקום מגורם). אבל בכל זה לא נאמר אצלם לשון של „וימח״[50] ונח־מה (חרטה) על עצם בריאתם, ע״ד שמצי־נו במבול.

וזהו גם הטעם לחילוק העיקרי בין המבול והפיכת סדום, דגבי הפיכת סדום

---

40) להעיר מרד״ק כאן (ט, טו־טז). אבודרהם הל׳ ברכות שער ח׳.

41) ודלא כרד״ק ומהרש״א שבהערה 43. וכן בסוטה יא, א. תוספתא תענית פ״ב, יא (ויל״ש פרשתנו רמז סא) „מבול של יחידים יש״. ע״ש (וראה גם אברבנאל, עקידה ועוד פרשתנו כאן). — וראה הערה 59.

42) שם, טו.

43) כפירוש הרד״ק (שם, יא). וכן בחדא״ג מהרש״א לסוטה שם.

*43) ראה גליון מהרש״א סוטה שם.

44) יתרו כ, י. ועוד.

45) אחרי טז, יז.

46) פרשתנו ז, כג.

47) ס״פ בראשית (ו, ו־ז).

48) פ׳ ראה יג, טז־יז.

49) וירא יט, כד־כה. (ולהעיר מתוספתא ויל״ש שהועתק לקמן בשוה״ג להערה 59). וראה לקמן ע׳ 72 ואילך.

50) ורק בעמלק נאמר (בשלח יז, יד) „מחה אמחה את זכר עמלק״, „תמחה את זכר עמלק״ (ס״פ תצא. וראה רש״י שם). ואכ״מ.

*) בהבא לקמן ראה גם „[illegible]ות״ חוברת [illegible] (קה״ת, תשנ״ה) ע׳ 7 ואילך. המו״ל.

מצינו שאם היו בה צדיקים היו ניצולים, כטענת אברהם[51] „האף תספה צדיק עם רשע . . חלילה לך גו' להמית צדיק עם רשע", אלא שלפועל כל אנשי סדום*[51] היו „רעים וחטאים לה' מאד"[52] משא"כ גבי המבול לא היתה הגבלה זו, שהרי כל העולם כולו (מלבד נח ומשפחתו) נאבד, וודאי אין לומר שכל אנשי דור המבול ממש וקטני קטנים בכלל (מלבד נח ומשפחתו) היו גרועים כ"כ עד שנתחייבו כלי[53]:

והיינו לפי שהמבול לא הי' בדרך עונש (משפט מיתה כו'), אלא חרטה על עצם בריאת האדם, ולכן לא נפק"מ בין רשע גמור לרשע שאינו גמור (שיש לו גם מעשים טובים) כו', דכאשר לא קיים רצון על בריאת האדם בדרך ממילא הכל נאבד[54] [והצלת נח ומשפחתו היתה כדי[55] לבנות מהם „עולם[56] חדש"*[56]].

ומזה מובן, שהחילוק בין גדר המבול ושאר עונשים שייך גם כשהמדובר באומה ומדינה אחת או עיר אחת וכיו"ב. שאפשר להיות מצב שהנהגתם גרועה כ"כ עד שע"פ שורת הדין הי' הקב"ה מתחרט על בריאתם כו' והי' צ"ל בהם „וימח"[57].

וזהו החידוש של הבטחת הקב"ה[34] „והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד גו' ולא יהי' עוד מבול לשחת הארץ", שהיא שוללת גם האפשריות[58] של השחתת חלק מן העולם[59] —

---

51) וירא יח, כג־כה.

*51) רש"י וירא יט, ד ד"ה כל העם.

52) ל' הכתוב לך יג, יג. ועד"ז וירא יח, כ.

53) ומ"ש (פרשתנו ו, יב) „השחית כל בשר" — הרי פרש"י שם „אפי' בהמה חי' ועוף נזקקין כו'", ואין ראי' ש„כל אדם" (ממש) השחית את דרכו.

54) כמפורש ברש"י (פרשתנו ו, יג) „והורגת טובים ורעים" (וראה לבוש שם. ומתורצת השקו"ט במפרשי רש"י). ולהעיר מפרש"י וירא יח, כה ד"ה חלילה לך (הב') ובמפרשי רש"י שם. רש"י שם כ, ד [ושאני פרש"י בראשית (ה, לב) „אם רשעים כו' ואם צדיקים כו' תיבות הרבה" — דקאי בבני נח עצמן].

ורק אם היו י' צדיקים — הי' כל העולם ניצל בזכותם (רש"י וירא יח, לב). וי"ל כי „טוב" זה הי' מספיק להצדיק קיום העולם (ולהעיר מרמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ב).

55) וע"ד „ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול" (תשא לב, י. ועד"ז שלח יד, יב).

56) ל' המדרש ב"ר פ"ל, ח. וכ"ה גם בפשטות (שאחרי המבול הי' עולם חדש).

*56) ראה סנהדרין (קח, א) ש„אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה'". וע"פ המבואר בפנים י"ל הכוונה, דכיון שהיתה חרטה על כללות בריאת האדם, לא היתה מועלת צדקתו של נח להצילו מגז"ד זה, אלא שמצא חן בעיני ה', לבנות ממנו „עולם חדש". וראה מפרשי הע"י שם.

57) ע"ד פרש"י (הנ"ל הערה 31) „שעלה אוקיינוס והציף (רק שליש העולם". — אלא שזה הי' לפני המבול (וכמו הכנה אליו — ראה רש"י שם).

58) ולהעיר מפרש"י (פרשתנו ט, ט), שהבטחת הקב"ה באה מפני דאגתו של נח לעסוק בפו"ר, „עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד" — והרי מובן בפשטות, דאף שעיקר דאגה זו היתה באיבוד כל העולם (ע"ד רש"י בראשית ד, כד), מ"מ, בודאי הי' דואג שגם חלק מצאצאיו לא יהי' נאבד לגמרי (ולהעיר מרש"י בראשית ה, לב).

59) ברש"י ישן שמות (א, י) — מסוטה יא, א — „והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא מבול אבל הוא מביא על אומה אחת". — אבל צ"ע אם זהו מרש"י עצמו (ובדפוס א' וב' דפרש"י, וכן בכת"י רש"י שתח"י — ליתא). ועוד י"ל, שעיקר הכוונה שם היא לעונש (והריגה) ע"י מים (ולא איבוד ו„וימח", המבואר בפנים). כי הבטחת הקב"ה היתה בשתים: (א) שלא יהי' עוד מבול על כל העולם (אבל על חלק מן העולם שייך). (ב) שלא לשחת כל בשר,

*) להעיר מזבחים קטז, א (ומכילתא ר"פ יתרו. ועד"ז בילק"ש שבהערה 41): מבול של אש מביא . . א"ל כבר נשבע שאינו משחית כל בשר. אבל בסוטה שם (וכן בתוספתא וילק"ש שבהערה הנ"ל),

בדומה להשחתת העולם ע"י המבול, דהיינו בכוונה למחות ולאבד כליל חלק זה של העולם.

ז. ובזה מתורץ פרש"י עה"פ „בעבור ענן" — „כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם", שמזה משמע שכל פעם שרואים קשת ה"ז בגלל שהיתה מחשבה לפניו להביא חשך ואבדון לעולם:

דיוקו של רש"י הוא „חשך ואבדון לעולם", כלומר, לא השחתת כל העולם כולו, אלא „חשך ואבדון לעולם", היינו „חשך ואבדון" בחלק מסויים של העולם[60], שאם תעלה מחשבה לפניו להביא כלי' והשחתה (לא בדרך עונש, אלא בתור „חשך ואבדון", למחות את היקום אשר ברא (ניחום על עצם בריאתו) — לו יהא אפילו בחלק מסויים של העולם — אזי ע"י ראיית הקשת נשללת מחשבה זו.

ודבר זה שייך במשך כל הדורות, שגם אם מצב כללות העולם הוא כדבעי, מ"מ אפשר שישנם מקומות בעולם שההנהגה שם היא בשפל המצב ביותר, ע"ד הנהגתם של אנשי דור המבול, ולכן רואים שם קשת, כדי לשלול „חשך ואבדון" באותו מקום ששם ההנהגה היא באופן בלתי רצוי.

ח. וע"פ כל הנ"ל מובן יסודו של רש"י לפרש שהדורות שלא נראתה בהם הקשת הי' זה מפני „שצדיקים גמורים היו" (כללות כל הדור) — כי העדר ראיית הקשת מורה, שאין אף מקום אחד בעולם (היינו בבני ישראל, שבשבילם נברא העולם, כפרש"י בתחילת פרשת בראשית[61]) שאצלם ישנה הנהגה בלתי רצוי' (באופן שראויים ל„חשך ואבדון").

וזהו טעמו של רש"י לפרש שכללות הדור „צדיקים גמורים היו", שרק בגלל זה אפשר לומר „שלא הוצרכו לאות"[62]. וענין זה מצינו בפירוש גבי חזקיהו המלך, וכנ"ל שבימיו „בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ כו' ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר כו'", היינו שבכל מקומות מושבות בנ"י היו כדבעי כו', ומזה מובן שכן הי' גם מצב דורו של רשב"י (וכ־מפורש ברש"י כאן ש„צדיקים גמורים היו")[63].

ועפ"ז יובן עוד יותר מ"ש רש"י „שיש דורות כו' כמו דורו של חזקיהו כו'", שמזה משמע, שהיו יותר מב' דורות (כנ"ל ס"א) — כי כל זמן שהנהגת בני ישראל אינה כהנהגת אנשי דור המבול, אין צריכים לאות הקשת. ובודאי היו כו"כ דורות, שהנהגת כל ישראל, לכל מושבותיהם, היתה כדבעי, עכ"פ הרבה יותר טוב מהנהגת דור המבול, באופן שלא הי' אף מקום אחד בעולם (בבני ישראל) שראויים ח"ו לעונש המבול[64].

דהיינו מחיית כל היקום לשם איבוד (וי"ל שזה לא שייך אפילו על חלק מן העולם).

60) ובפרט ע"פ הגירסא בדפוס א' דפרש"י — „בעולם" (לא „לעולם").

61) שמזה מובן, שלאחרי מ"ת, הבאת מבול לעולם תלוי' בהנהגתם של ישראל דייקא.

62) משא"כ זה שצדיק הדור מגין על כל הדור — אינו שולל (עכ"פ ע"ד הפשט) עונש על חלק (או יחידים) של הדור, אלא היא הגנה כללית על כללות הדור.

63) ומפורש הדבר בכ"מ בזהר (ראה זח"ב ט, א. קמז, א. זח"ג עט, ר"א. ועוד).

64) אלא שצ"ק לשון רש"י „שצדיקים גמורים

שרק מבול של מים אינו מביא, משא"כ ע"י אש וחרב (ובתוספתא ויל"ש שם: של אש ושל גפרית . . כדרך שהביא על הסדומיים). וראה ערכין יז, א (ולכאורה זוהי גם שיטת הרמב"ם בהל' תשובה שם: וכן כל העולם כולו כו'. ע"ש). ואכ"מ.

ט. והנה הטעם הפנימי שלדעת המדרש רק בב' דורות של חזקיהו המלך ורשב"י לא נראתה הקשת [וגם רש"י נקט ב' דורות אלו דוקא (אף שלשיטת רש"י היו עוד דורות כאלה)] — יש לומר:

מבואר בכ"מ[65] שהמבול בא "לטהר את הארץ", שזוהי גם כוונת חז"ל[66] שנח "ראה עולם חדש", כי ע"י המבול נעשה חידוש במעשה בראשית, שהעולם נטהר ונתעלה למדריגה חדשה, עד שנקרא "עולם חדש".

וזהו ענינה של אות הקשת ש"לא יהי' עוד מבול לשחת הארץ" — להורות, שע"י המבול נטהרה הארץ באופן שאי אפשר עוד שהעולם יהי' במצב שפל כזה שיהי' ראוי למבול[67].

והנה התחדשות כזו בהבריאה תהי' בביאת משיח צדקנו, שאז יהיו "השמים החדשים והארץ החדשה"[68].

וזהו גם הרמז שדוקא אצל חזקיהו המלך ורשב"י מצינו שלא הוצרכו לאות הקשת, כי שניהם שייכים לביאת המשיח: בנוגע לחזקיהו נאמר שביקש הקב"ה לעשותו משיח (כנ"ל), וכן רשב"י חיבר ספר הזהר, אשר "יפקון בי' מן גלותא ברחמי"[69].

ונמצא שע"י עבודתם היו ראויים לפעול התחדשות בהבריאה, ולכן "לא הוצרכו לאות" הקשת, כיון שהיו יכולים לפעול התחדשות הבריאה (ע"ד ההתחדשות הנעשית ע"י המבול) על ידי עבודתם הם.

(משיחת ש"פ נח תשמ"ה)

היו" — שע"פ הנ"ל, גם אם לא היו צדיקים גמורים, לא הוצרכו לאות הקשת.

ויש לומר, שאין כוונת רש"י ב"צדיקים גמורים היו", שכאו"א מאנשי הדור הי' בגדר "צדיק גמור" ממש, אלא שזהו תיאור הדור, דכיון שכללות כל הדור היו צדיקים, לכן הדור נקרא בשם "צדיקים גמורים" (בסגנון אחר: "גמורים" אינו תואר איכות הצדקות, אלא כמות הצדקות, שכל הדור בשלימות היו צדיקים). ועצ"ע.

65) תו"א ריש פרשתנו. וכן בתו"ח, אוה"ת ודרושי רבותינו נשיאינו שלאח"ז.

66) נסמן לעיל הערה 56.

67) ראה עד"ז אברבנאל ועקידה פרשתנו. וראה לקו"ש חט"ו ע' 52 ואילך (ובהנסמן בהערה 31 שם).

68) ישעי' סו, כב.

69) רע"מ נשא קכד, ב. וראה גם תקו"ז ת"ז בסופו. — ולהעיר מזח"ב שם (ע"ד דורו של רשב"י) "עד דייתי מלכא משיחא". וראה סידור (סוף ש' הל"ג בעומר) לפי שהי' שרשו . . מבחי' משיח.